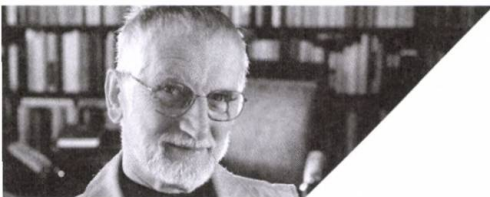

kortársalgó

SZIGETHY GÁBOR (1942) Budapest

SZIGETHY GÁBOR

Lapszemle XXXIV.

1957. november elején a budai József Attila Gimnázium tanulóit nagycsoportos mozilátogatásra terelgették a tanárok. Kötelező, ünnepi szovjet filmnézés: *A negyvenegyedik*. Szókimondó, őszinte, a forradalom lázas emlékét lelkünkben őrző, fegyelmezetlen kamaszok voltunk. A sötét nézőtérben vihorásztunk, fecsegtünk. Nem hatódtunk meg a kommunista mesterlövészlány furcsa történetén, aki – mint gombostűre tűzött lepkéit a szorgalmas lepkegyűjtő – sorszámozza az általa egy lövéssel túlvilágra küldött osztályellenség katonatiszteket.

Azon az őszön még nem felejtettük el: egy éve, októberben tizenkét napig átéltük a feltámadás mámorát, november 4-én hajnalban Magyarország kesztre feszítését.

Élet és Irodalom: Pais Dezső nyelvészprofesszor úr, számomra haláláig *Kezét csókolom*, *Dezső bácsi*, már akkor így minősítette: *ÉS, nincs benne élet, nincs benne irodalom, marad az ÉS*. Halasi Mária lelkendező filmkritikáját olvasom az *Élet és Irodalom* 1957. november 1-jén megjelent 18. számában: „A két világnézet, a két igazság s a két nem harcol itt egymással, s a művészet szövetségével az győz, akinek erősebb az igazsága.” *Két igazság* – írja a téveszméi labirintusában tévelygő filmkritikus, és elfelejti, amit hitbuzgó marxistaként tudnia, feltétel nélkül hinnie illene: egyetlen helyes, tudományos világnézet létezik, a marxizmus igazsága.

Írás közben észbe kap: ha a filmben *két igazság* van, akkor az egyetlen helyes világnézet igazságának kell győznie, tehát a *művészet szövetségével* (!) „az győz, akinek erősebb az igazsága”.

Van *gyengébb* és van *erősebb* igazság?

A téveszméik labirintusában tévelygő marxisták mindig azt látják, amit látni akarnak, soha nem azt, amit valójában látnak, soha nem a valóságot. Szerintük a szovjet filmben „az győz, akinek erősebb az igazsága”. Mi, kamaszok 1957 novemberében Budán, a Szabadság moziban a filmet nézve azt láttuk, hogy azért győz a konokul korlátolt kommunista mesterlövészlány marxista „igazsága”, mert a

lány gondolkodás nélkül képes és tud embert ölni, gyilkolni. Lelővi, aztán megsíratja szerelmét. Egy kommunista számára csak a halott ellenség nem veszélyes. Osztályharc mindenképp!

Film Színház Muzsika, 1957. november 1-jén: „*A negyvenegyedik* »pártos film«, eszmeileg, tartalmilag, formailag is klasszikus fényű szocialista-realista mű, központjában az érző emberrel.” Marjutka, a kommunista mesterlövészlány és Govoruh, a fehér gárdahadnagy szerelme lángolóan izzó, romantikusan érzelemgazdag. Szerelem vagy osztályharc? „A szerelmi felindulás kicsiny emóció csak a forradalom hősi lángolásához képest. De ha úrrá lesz a szíven, rést üthet-e valóban a kemény osztálytörvényeken?” Sas György szerint a *kemény osztálytörvények*, az egyetlen tudományos világnézet, a marxizmus törvényei áthághatatlanok Marjutka okkal és jogosan lövi le szerelmét, negyvenegyedik áldozatát, az osztályellenség gárdahadnagyot. A szemellenzős kritikus szerint azért nagyszerű film *A negyvenegyedik*, mert a szerelem nem üt rést a kemény osztálytörvényeken. Osztályharc mindenképp!

Színházrajongó kamasz voltam, középiskolás koromban gyakran előfordult, hogy egy héten három este színházban ültem. Határozottan emlékszem: Bogáti Péter írását a Néphadsereg Színházának bemutatójáról elolvastam az *ÉS*-ben, s ugyanakkor Lenkei Lajos színikritikáját is a Film Színház Muzsikában. John Patrick amerikai író *Teaház az augusztusi holdhoz* című szórakoztató színdarabját október 24-én, csütörtökön mutatta be a fővárosi színház. A második előadást láttam pénteken, kíváncsi voltam a politikailag hintapalinta színjátékról írott színbírálatokra.

Bogáti Péter szerint: „Patrick darabja azért sikerült színpadi mestermunka, mert bár alaposan belecsíp honfitársaiba, jól megmondja a véleményét az amerikai »demokratizmusról«, mindezt valóban mulatságosan, látványosan és fölényesen cselekszi.” Lenkei Lajos másképpen ítélkezik a színházi előadásról: „Amit Patrick el akar fogadtatni velünk: az amerikai megszálló csapatok szerte a vilá-

gon igazán vicces fickók, az egész támaszpont-politika kommunista koholmány.”

Az előadás sokestés sikere bizonyítja, hogy a nézők *értették* a színjátékot: *rólunk szólt a mese*. A darabbeli Okinavát a japánok elmenekülése után megszállják az amerikaiak, és a szigetet a maguk logikája alapján akarják „amerikai demokratizálni”, ám az ott élő emberek nyelvét, kultúráját, történelmét, mindennapi életét meghatározó hagyományait nem ismerik, nem értik, ostobaságnak ítélik. 1957-ben mi is (újra) megszállt, gyarmatosított országban éltünk, és minket, magyarokat sem kérdeztek meg: akarunk-e nemzetet, hagyományt, kultúrát szakadékba rántó, Moszkvából vezérelt proletárdiktatúrában élni.

Ide-oda indázó szellemi röppentyűjében Bogáti Péter okosan mellébeszél. Lenkei Lajos – a Moszkva-féle proletárdiktatúra kordedvezményezettjét néhány év múlva kinevezték a Vígszínház igazgatójának – pártjától kapta rosszul látó szemüvegét: kritikusként kemény szavakkal bírálta a színházi közönséget, mert a nézők, miközben tapsoltak, kacagtak, szórakoztak, nem ismerték fel az amerikai írónak az amerikai imperializmust ajnározó, reklámozó, bűnös szándékát.

1957. november 1-jén a két egymással felelős színikritika elolvasása után csak abban voltam biztos: Lenkei Lajosnak fogalma sincs arról, mi fán terem a színházművészet, a színházban ülve csak a szöveget hallotta, de a színporkázóan szellemes színjátékot nem látta.

Szemem 1957-ben átfutott szürke, semmitmondó, tartalmatlan mondatán: „Ruttkai Éva elragadó gésája új színfolt a művésznő palettáján.” Lenkei Lajosnak ennyi, s több nem jutott eszébe Ruttkai Éva minden színházi kritikus által rajongva dicsért, tüneményes alakításáról.

A művésznő *palettája?*

Kéziratgyűjteményemben őrzöm a pártkatonai újságíróból pártkatonai színházigazgatóvá emelt Lenkei Lajos elvtárs két, kézzel írott, a bemutatók alkalmából Ruttkai Évának küldött névjegyét. 1962: „Egy újabb szín a palettán – újabb siker.” Néhány évvel később: „Újabb szín a palettán! Igazán örülnék, ha elhinné, hogy nekünk igazunk van, és jóindulatban sincs hiány.”

Ruttkai Éva okkal tartott az elvtársak gyilkos „jóindulatától”, és soha nem hitte el, hogy *nekik* van igazuk.

Számomra mindez nem *új szín a palettán*; tudtam, tudom: évtizedeken keresztül szűkagyú pártkatonák irányították, tették tönkre, alázták Moszkva gyarmatává hazámat.

Az augusztusi holdhoz címzett színházi tea-házban mindezt keserűen kacagva próbáltuk túlélni 1957 novemberében, Budapesten.

Ma már lehetetlen eldönteni: Madarász Emil gondolkodás nélküli párthűsége vagy üresjáratú tehetségtelensége vérfagyasztóan riasztóbb. Szenvedélyes hazaáruló, tehetségtelen hazudozó, pártszerűen korlátolt és vak: még elvtársai által is nagyon hamar elfelejtett kommunista versfabrikáló. Az ÉS-ben *Hűség* címmel emlékezett az 1956 novemberében Budapesten történetekre: „A lázadás elhúzott bölcséjéhez / És bölcsője a – fasiszta nyugat.”

Emlékszem, 1957-ben, felolvasás közben Dezső bácsi lélegzetvételnyi szünetet tartott: *Ostobaság!* – mondta, talán éppen ez után a két sor után.

„Ezen az éjjel már nyugton aludt el / Csepel, Angyalföld, Kőbánya, Tököl. / Ezen az éjjel sújtott le utolsót / A szovjet páncél, a proletárököl.”

Távoli rokonunk volt Dezső bácsi, aki a közeli lakott. A szigorúan fegyelmezett életű, magányos aggastyán 1957-ben minden héten egyszer nálunk vacsorázott. Kedvelte nagymamám házias főztjét. Az étkezést nyersen szokimondó, bölcs politikai helyzetelemzéssel fűszerezte. Hallgattam, figyeltem, okosodtam. Száraz, kopogós hangján olvasott fel az ÉS aznapi számából. Váratlanul félbehagyta: *Ez a Madarász, kérem, ez valami ostoba alak, és kérem, fogalma sincs a magyar nyelvtan szabályairól* – hangzott tömör ítélete.

Dezső bácsi mindig hét órakor érkezett, s mikor ütött az óra, pontban kilenc órakor távozott. 1957. november 1-jén az ÉS-t az asztalon felejtette. Őrzöm az öreg hetilapot: túlélő tanú.

Azon a szürke őszen nem ismerhettem Pilinszky János még meg sem született *Egyenes labirintus* című versét, nem tudtam: „Milyen lesz az a visszarápülés, / amiről csak hasonlatok beszélnek...”

Visszarápülés... Ma is emlékszem a rikkancs rekedt hangjának dallamára, amikor az 1957. március 6-án megjelent új politikai hetilap, a Magyarországi első számát hirdette a tétován vásárló járókelőknek. *Itt az úúújság! Megjelent a Magyarország! Miért (!) függesztették föl az írószövetség működését! Magyaróóország! Miért (?) függesztették föl az írószövetség működését?*

A Kádár-kormány belügyminisztere 1957. január 17-én felfüggesztette, a Magyar Szocialista Munkáspárt áprilisban megszüntette a Magyar Írók Szövetsége működését.

Az 1957. március idusán első alkalommal megjelent Élet és Irodalom törött életű főszerkesztője, Bölöni György emelt fővel vállalt, ostoba hazugsága: „A magyar nép csalódott az írókban, mint

ahogy az írók jó része is csalódott társaiban és csalódott önmagában is. A magyar nép kiábrándulása nagy, mert nem lelte meg az írókban a nép igazi vezetőit, akiknek egyesek magukat hitték és hirdették." Az e mondatok olvasásakor lelkemben akkor dübörgő, goromba átokszavakra már nem, csak indulatos érzelmeimre emlékszem, és ma sem értem: az észfogyatkozott Bölöni György miért gondolta, miért állította azt, hogy *a magyar nép csalódott íróiban?*

1957. január 26-án letartóztatták, majd évekre börtönbe zárták Hágy Gyulát, Tardos Tibort, Zelk Zoltánt, Novobáczky Sándort, később Déry Tibort, **Eörsi Istvánt...**

Kommunista írók, újságírók!

A magyar nép nem csalódott a magyar írókban: Illyés Gyulában, Németh Lászlóban, Tamási Áronban, Kassák Lajosban, Szabó Lőrincben... A Moszkvából idetelepített, lakájgerincű pártvezetés csalódott jó néhány, őket megtagadó kommunista íróban.

A parlamentben 1956 novemberében nyüzsgő, szervezkedő Kádár Jánosné a kényszerűen civil újságíróvá vedlett volt államvédelmi tisztben, Darvasi Istvánban nem csalódott.

A Magyar Távirati Iroda Forradalmi Bizottsága 1956. novemberben sztrájkot hirdetett („amíg a szovjet csapatok nem vonulnak ki az országból, az MTI sztrájkolni fog”), és ennek „szovjetbarát” ellensúlyozására jött létre a parlamentben a Kádárné szervezte Kádár-hű tájékoztatási hivatal. Darvasi István októberben az MTI varsói tudósítója volt. Munkatársa állítja, hogy októberben még „a forradalom melletti teljes elkötelezettség jellemezte”, ám november 4. után nagy hirtelen köpönyeget váltott. Párthű szolgálataiért Kádár Jánosné nemsokára megjutalmazta, az MSZMP agitációs és propaganda osztályának vezetője lett, utóbb a Magyar Hírlap főszerkesztője volt évekig.

Darvasi István használjuk-eldobjuk bolsevik pártnyikhaj: még a *Munkásmozgalomtörténeti Lexikon* (1972) szerkesztői sem tartották arra méltónak, hogy nevét följegyezzék.

1957. november 1-jén fogalmam sem volt, ki az a Darvasi István, akinek *Nyíltan a sajtószabadságról* című, ÉS-ben megjelent írásában azt olvastam: „Van-e sajtószabadság a szocializmusban? Igenis, van. Nagyobb, mint bármelyik más rendszerben.”

2020. június 29-én olvasom újra a több mint hatvan éve írott, hazugságokkal zsúfolt újságcikket. 2020. június 29-én úgy gondolom, és mint írástudó magyar értelmiségi büntetőjogi felelősségem tudatában állítom: Darvasi István gerinctelen, erkölcsstelen, kártékony pártkatona volt.

Elkárhozott lélek: bocsássuk meg bűneit – de ne felejtjük el!

„A proletárdiktatúra: osztályuralom, erőszak az osztályellenséggel szemben. Ez az osztályellenség sajtójának elnémítását is megköveteli.” Osztályellenség?! A kommunista írók, költők? Az elnémított, börtönbe zárt Déry Tibor, Hágy Gyula, Zelk Zoltán, **Eörsi István?** A kommunista napilap, a Szabad Nép volt munkatársai: Novobáczky Sándor, Lőcsei Pál, Tardos Tibor, Fekete Sándor?

Kommunista tömeggyilkosok ördögi logikája: Rákosi Mátyás számára osztályellenség Kádár János – évekre börtönbe zárja; Kádár János számára osztályellenség Nagy Imre – bitófára küldi.

Darvasi István e logika alapján 1957 novemberében természetesnek gondolja, hogy aki a párt (aznapi) álláspontjával nem ért egyet, az osztályellenség, tehát elhallgattatandó. Számára – és a hatalombitorló politikai vezérkar számára – a sajtószabadság azt jelenti: aki a párt (aznapi) álláspontjával kételemek nélkül egyetért, az írhat szabadon, aki nem, annak, ha kell, erőszakkal is befogjuk a száját.

És visszafelé is megkezdődik a leszámolás, az *osztályellenség* kíméletlen elhallgattatása, megbüntetése. Darvasi István szerint 1956 tavaszán „kezdt itt kialakulni valamiféle »sajtószabadság«, a proletárdiktatúrát, a munkásosztály vezető szerepét, a párt vezető szerepét, az internacionalizmust tagadó burzsoá eszmék szabadsága”.

Többször elolvastam ezt a vérfagyasztó mondatot. Tehát mindig az *aznapi* kommunistáknak van igazuk, ők képviselik a helyes osztályálláspontot. 1957. november 1-jén a *tegnapi* kommunisták – Nagy Imre és társai a romániai internálótáborban, kommunista magyar írók, költők, újságírók a budapesti börtöncellákban – Darvasi István szerint megbélyegezhetők, elítélhetők: osztályellenségek. Osztályharc mindenképp!

Nagymamám idézte 1957. május 1-jén nagyapám 1919. május 1-jén elhangzott, a kommunistákat minősítő indulatos kifakadását: *Elzikém, ezek nemcsak gazemberek, de tökkelütött idióták is!*

Százéves, időt álló, bölcs gondolat.